

บทที่ 3

ความเป็นมาอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

3.1 ประวัติความเป็นมาจังหวัดแม่ฮ่องสอน

แต่เดิมบริเวณที่ตั้งเมืองแม่ฮ่องสอนปัจจุบันเป็นเพียงสถานที่ที่มีผู้คนมาปลูกกระท่อมอาศัยอยู่บริเวณที่ราบริมเชิงเขา ซึ่งเป็นทำเลที่เหมาะสมสำหรับการเพาะปลูกมาก ผู้ที่อาศัยตามที่ราบมักจะเป็นชาวไทยใหญ่ ส่วนผู้ที่อาศัยอยู่บนดอยมักจะเป็นกะเหรี่ยง ลัวะ และมูเซอ บริเวณนี้อยู่ห่างจากแม่น้ำคง¹ ประมาณ 40 กิโลเมตร และมีอาณาเขตติดกับรัฐฉาน ประเทศพม่า

ต่อมาเมื่อประมาณ พ.ศ. 2374 สมัยเจ้าหลวงพุทธวงศ์เป็นพระเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ และต้องการช้างป่าไว้ใช้งาน จึงให้เจ้าแก้วเมืองมาซึ่งเป็นญาติพร้อมด้วยกำลังช้างต่อหมอควาญออกเดินทางไปสำรวจและไล่จับช้างป่ามาฝึกใช้งาน เจ้าแก้วเมืองมาจึงยกกระบวนเดินทางรอนแรมจากเชียงใหม่ผ่านทางเมืองปาย ใช้เวลาหลายคืนจนบรรลุถึงป่าแห่งหนึ่ง ทางทิศใต้ริมฝั่งแม่น้ำปายเป็นป่าดงว่างเปล่าและเป็นดินโป่งที่มีหมูป่าลงมากิน โป่งชุกชุม เจ้าแก้วเมืองมาพิจารณาเห็นว่า ที่แถวนี้เป็นทำเลที่ดี น้ำท่าบริบูรณ์สมควรที่จะตั้งเป็นหมู่บ้านจึงหยุดพักอยู่ ณ ที่นี้ และเรียกผู้คนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมห้วยริมเขาซึ่งเป็นชาวไทยใหญ่และกะเหรี่ยง (ยางแดง) มาประชุมชี้แจงให้ทราบถึงความคิดที่จะตั้งบริเวณนี้ขึ้นเป็นหมู่บ้านและบุกเบิกที่ดินที่เป็นไร่นาที่ทำมาหากินต่อไป และเจ้าแก้วเมืองมาแต่งตั้งให้ชาวไทยใหญ่ผู้หนึ่งซึ่งเป็นคนเฉลียวฉลาดและมีความรู้ดีกว่าคนอื่นในหมู่บ้าน ชื่อ “พะกาหม่อง” ให้เป็น “ก้าง²” มีหน้าที่คอยควบคุมดูแล และให้คำแนะนำพวกลูกบ้านใน พะกาหม่องได้เป็นผู้ชักชวนเกลี้ยกล่อมพวกที่อยู่ใกล้เคียงให้ย้ายมาอยู่รวมกันตั้งชื่อหมู่บ้านนั้นว่า “บ้านโป่งหมู” โดยถือเอาที่โป่งนั้นมีหมูป่าลงมากินโป่งมากนั่นเอง ปัจจุบันหมู่บ้านนี้ เรียกว่า “บ้านปางหมู” อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 6 กิโลเมตร

เมื่อจัดตั้งหมู่บ้านแล้วเจ้าแก้วเมืองมาก็ยกขบวนออกเดินทางตรวจชายแดน และคล้องช้างป่าต่อไป จนถึงลำห้วยแห่งหนึ่ง มีรอยช้างป่าอยู่มากมายจึงหยุดคล้องช้างป่าได้หลายเชือก แล้วให้ตั้งคอกสอนช้างในร่องห้วย ริมห้วยนั้นเป็นที่ราบกว้างขวางพื้นดินดีที่บ้านโป่งหมูและมีชาวไทยใหญ่ตั้งกระท่อมอยู่เป็นอันมาก เจ้าแก้วเมืองมาพิจารณาเห็นว่าทำเลที่เหมาะสมพอที่จะตั้งเป็นหมู่บ้านอีกแห่งหนึ่ง จึงเรียกชาวไทยใหญ่อีกคนหนึ่งซึ่งเป็นบุตรเขยของพะกาหม่อง ชื่อ “แสนโกม” แต่งตั้งเป็นก้าง เป็นผู้ที่เกลี้ยกล่อมผู้คนให้มาอยู่รวมกัน จนกลายเป็นหมู่บ้านใหญ่ เจ้าแก้วเมืองมาตั้งชื่อ

¹ แม่น้ำคง หรือ แม่น้ำสาละวิน

² ก้าง คือ ตำแหน่งนายบ้านหรือผู้ใหญ่บ้าน

หมู่บ้านนั้นว่า “บ้านแม่ฮ่องสอน”³ โดยอาศัยที่ร่อนน้ำเป็นคอกที่ฝึกสอนช้างป่า เมื่อเจ้าแก้วเมืองมาคล้องช้างป่าได้พอสมควรแล้วก็เดินทางกลับเมืองเชียงใหม่ แล้วกราบทูลให้พระเจ้ามโหตรประเทศทราบ⁴

เมื่อเจ้าแก้วเมืองมากลับนครเชียงใหม่แล้ว พระกาหม่องและแสน โคมบุตรเขยก็ได้พยายามชักชวนผู้คนที่อยู่ใกล้เคียง ให้อพยพครอบครัวมาตั้งบ้านเรือนอยู่ท่ามาหากินจนแน่นหนาขึ้นเป็นหมู่บ้านใหญ่ และต่อมาเห็นว่าบริเวณนั้นมีไม้สักมาก พระกาหม่องและแสน โคมเห็นว่าหากตัดเอาไม้สักนั้นไปขายประเทศพม่าโดยใช้วิธีชักลากลงลำห้วย แล้วปล่อยให้ไหลลงแม่น้ำคงก็จะได้เงินมาช่วยในด้านเศรษฐกิจและการบำรุงบ้านเมือง เมื่อปรึกษาหารือกันดีแล้วพระกาหม่องและแสน โคม จึงเดินทางเข้ามาเฝ้าพระเจ้ามโหตรประเทศฯ ที่นครเชียงใหม่ กราบทูลขออนุญาตตัดฟันชักลากไม้ไปขายแล้วจะแบ่งเงินค่าตอบแทนถวายตลอดปี พระเจ้ามโหตรประเทศฯ ก็ทรงอนุญาต พระกาหม่องและแสน โคม จึงทูลลากลับ และเริ่มลงมือทำไม้ขอนสักส่งไปขายที่เมืองมะละแหม่ง ประเทศพม่าได้เงินมาก็เก็บแบ่งถวายพระเจ้ามโหตรประเทศฯ ทุกปี นอกนั้นก็ใช้ประโยชน์ส่วนตัวและบำรุงบ้านเมือง⁵

ครั้นถึงพ.ศ. 2397 พระเจ้ามโหตรประเทศฯ ถึงแก่พิลาลัย เจ้ากาวิโลรสซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้าหัวเมืองแก้วได้เป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่แทน ทรงนามว่า “พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์” ใน พ.ศ. 2399 พระกาหม่องและแสน โคมยังคงทำป่าไม้และส่งเงินไปถวายทุกปี พระกาหม่องกับแสน โคมจึงมีฐานะดีขึ้น และหมู่บ้านโป่งหมูและบ้านแม่ฮ่องสอนก็เจริญขึ้นตามลำดับ ในครั้งนั้นหัวเมืองไทใหญ่ตามแถบตะวันตก ผังแม่น้ำคงเกิดการจลาจลเกิดรบราฆ่าฟัน จึงมีชาวไทใหญ่อพยพครอบครัวเข้ามาอาศัยอยู่ที่บ้านปางหมูหรือ โป่งหมู และบ้านแม่ฮ่องสอนมากขึ้น บางพวกก็ลงไปอาศัยอยู่ที่บ้านขุนยวม บางพวกอพยพเลยขึ้นไปทางเหนือไปอยู่ที่เมืองปาย กลุ่มพวกไทใหญ่ที่อพยพเข้ามานี้มีผู้หนึ่งชื่อว่า “ชานกะเล” เป็นชาวเมืองจ๋ามกาเป็นคนขยันขันแข็งชานกะเลเข้ามาอาศัยที่บ้านปางหมู และช่วยพระกาหม่องทำไม้ด้วยความซื่อสัตย์ และตั้งใจทำงานโดยไม่เห็นแก่เหนื่อยยาก พระกาหม่องไว้ใจและรักใคร่มาก ถึงกับยกลูกสาวชื่อนางใส ให้เป็นภรรยา มีบุตรด้วยกันหนึ่งชื่อ นางคำ

หมู่บ้านปางหมูและบ้านแม่ฮ่องสอนก็มีผู้คนมาอาศัยหนาแน่นยิ่งขึ้น และในปี พ.ศ. 2409 นั้นเอง มีเหตุการณ์สำคัญที่ชักนำเอาบุคคลสำคัญของชาวไทใหญ่ให้มาอพยพอยู่ในแม่ฮ่องสอนอีกคือ เจ้าฟ้าเมืองนายมีเรื่องขัดเคืองกับ เจ้าฟ้าโกหล่านเจ้าเมืองหมอกใหม่ จึงได้ยกทัพมาตีเมืองหมอกใหม่แตก เจ้าฟ้าโกหล่านเจ้าเมืองหมอกใหม่จึงพาครอบครัวอพยพเข้ามาอาศัยอยู่กับแสน โคมที่บ้านแม่ฮ่องสอน เจ้าฟ้าโกหล่านมีภรรยาชื่อ นาง เกียง มีบุตรชายชื่อ เจ้าขุนหลวง มีหลาน 4 คนเป็นชาย 1 หญิง 3 ชายชื่อ ขุนแจหญิงชื่อ เจ้าหอม เจ้านางนุ เจ้านางเม็ยะ เมื่อเจ้าฟ้าโกหล่านมาอาศัยอยู่ด้วย แสน

³ อ่อง ภาษาล้านนา หมายถึง ร่อง

⁴ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน 254 8 : 48-4 9

⁵ เรื่องเดิม หน้า 49

โกมได้มีหนังสือทูลให้พระเจ้ากาวิโลรสฯ ทราบพระเจ้ากาวิโลรสฯ จึงรับสั่งให้ส่งตัวเข้าเฝ้า แต่เจ้าฟ้าโกหล่านป่วย จึงส่งเจ้าขุนหลวงบุตรไปแทน พระเจ้ากาวิโลรสฯ โปรดเจ้าขุนหลวงทรงยกเจ้าอุบลวรรณาผู้เป็นหลานให้เป็นภรรยาอยู่กับกันที่เชียงใหม่ จนมีบุตรคนหนึ่งชื่อ เจ้าน้อยสุขเกษมและอนุญาติให้เจ้าฟ้าโกหล่านอาศัยอยู่ในเขตแดนต่อไป ต่อมานางโสภรรยาของชานกะเลถึงแก่กรรม เจ้าฟ้าโกหล่านจึงทรงยกเจ้านางเม็ยะหลานสาวคนเล็กให้เป็นภรรยาของชานกะเล ชานกะเลไปตั้งเมืองอยู่บนภูเขาอีกแห่งหนึ่งทางเหนือต้นแม่น้ำยม เรียกว่า เมืองขุนยวม ต่อมาในปี พ.ศ. 2417 พระเจ้าอินทวิชยานนท์ทรงแต่งตั้งให้ชานกะเลเป็น “พญาสิงหนาทราชา” เป็นพ่อเมืองคนแรกและยกฐานะหมู่บ้านแม่ฮ่องสอนขึ้นเป็นเมืองแม่ฮ่องสอนเป็นเมืองหน้าด่านต่อไป และยกเมืองปาย เมืองขุนยวมเป็นเมืองรอง⁶

พญาสิงหนาทราชาได้ปกครองเมืองและพัฒนาเมืองแม่ฮ่องสอนให้เจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว มีการขุดคูเมืองและสร้างประตูเมืองขึ้นอย่างมั่นคง จนถึง พ.ศ. 2427 พญาสิงหนาทราชาได้ถึงแก่กรรม เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ได้แต่งตั้งเจ้านางเม็ยะผู้เป็นภรรยาของพญาสิงหนาทเป็นเจ้านางเม็ยะขึ้นปกครองแทนชาวแม่ฮ่องสอนเรียกเจ้านางเม็ยะว่า “เจ้านางเม็ยะ” โดยให้ปู่โทะหรือพญาขันธเสมาราชานุรักษ์เป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ต่อมา พ.ศ. 2434 เจ้านางเม็ยะถึงแก่กรรม พระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ปกครองนครเชียงใหม่ จึงแต่งตั้งพญาขันธเสมาราชานุรักษ์ เป็นพญาพิทักษ์สยามเขต ให้ปกครองเมืองแม่ฮ่องสอนจนถึงปีพ.ศ. 2433 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระยาศรีสทเทพปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทยได้ตรวจราชการพื้นที่หัวเมืองมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือจึงจัดระบบการปกครองใหม่เป็นรวมเมืองแม่ฮ่องสอน เมืองขุนยวม เมืองปาย และเมืองยวมหรือแม่สะเรียงปัจจุบัน เป็นหน่วยเดียวกันเรียกว่า “บริเวณเชียงใหม่ตะวันตก” ตั้งที่ว่าการแขวง(เทียบเท่าเมือง) ที่เมืองขุนยวม โดยแต่งตั้งนายโหมดเป็นนายแขวง⁷ และในปีเดียวกันเมืองเชียงใหม่ได้แต่งตั้งขุนหลู่บุตรของพญาพิทักษ์สยามเขตเป็นพญาพิศาลฮ่องสอนบุรี พ.ศ. 2446 ได้ย้ายที่ว่าการแขวงจากเมืองขุนยวมไปตั้งที่เมืองยวมแล้วเปลี่ยนชื่อเป็น “บริเวณพายัพเหนือ” จนถึงปี พ.ศ. 2450 พญาพิทักษ์สยามเขตถึงแก่กรรม เจ้าเมืองเชียงใหม่จึงแต่งตั้งพญาพิศาลฮ่องสอนบุรีขึ้นปกครองเมืองแทน พ.ศ. 2453 รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ตั้งเมืองจัตวาขึ้นกับมณฑลพายัพ ย้ายที่ว่าการแขวงจากเมืองยวมมาตั้งที่แม่ฮ่องสอนให้ชื่อว่า “จังหวัดแม่ฮ่องสอน” แล้วโปรดเกล้าฯ ให้พระศรีสุรราช (เปลื้อง) มาปกครองเมืองแม่ฮ่องสอน ถือว่าเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอนคนแรก⁸

⁶ เรื่องเดิม หน้า 50

⁷ แจ้งความเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 11 กรกฎาคม ร.ศ. 119

⁸ เรื่องเดิม หน้า 50

3.2 ประวัติอำเภอปาย

อำเภอปายเป็นเมืองเก่าแก่ ประชากรที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในดินแดนแห่งนี้มาแต่เดิมคือชาวพ่ายหรือไปร ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้ภาษาตระกูลออสโตร-เอเชียติก สาขาว่า-เรียง ดังมีร่องรอยหลักฐานซากวิหารและเจดีย์กระจายอยู่ทั่วไปทั้งบนภูเขาสูง ที่ดอนเชิงเขา บริเวณพื้นราบลุ่มน้ำปาย บางแห่งก่อสร้างด้วยหิน เช่น ในพื้นป่าบริเวณใกล้น้ำตกเอิกเกอเตอ ซึ่งเป็นต้นน้ำแม่ปิงน้อย บางแห่งมีการขุดคูเป็นร่องลึกบนภูเขาสูงชัน มีเจดีย์บนยอดเขา

มีหลักฐานว่าเจ้าเมืองคนแรกคือ ขุนส่างปาย ในสมัยพระเจ้ามโหตรประเทศ พระราชาธิบดีเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ส่งเจ้าแก้วเมืองออกสำรวจชายแดน ได้พบว่าภูมิประเทศน่าสนใจ จึงแนะนำให้ขุนส่างปายย้ายเมืองมาตั้งฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปายเพราะเป็นที่ราบกว้างขวาง ผู้คนจึงเรียกเมืองใหม่ว่า "เวียงใต้" ส่วนเมืองเก่าเรียกว่า "เวียงเหนือ"

ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์

เมืองปายเป็นเมืองที่มีคนตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ในสมัยประวัติศาสตร์บริเวณที่ตั้งเมืองปายเป็นเมืองสำคัญของล้านนาในสมัยราชวงศ์มังราย ซึ่งมีเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง ต่อมาเมืองปายได้ร้างไปพร้อมกับเมืองเชียงใหม่ ประมาณปี พ.ศ. 2318-2338 เมืองปายได้ฟื้นฟูเป็นหมู่บ้านและพัฒนาเป็นอำเภอปาย โดยมีผู้คนหลายกลุ่มชาติพันธุ์อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ ได้แก่ คนไทยวน (คนเมือง) ชาวไทใหญ่ ชาวลีซู ชาวมูเซอ และชาวไทยภูเขาเผ่าต่าง ๆ ทั้งนี้เนื่องจากเมืองปายตั้งอยู่บริเวณที่อุดมสมบูรณ์ มีแม่น้ำไหลผ่านหลายสาย เหมาะสำหรับการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปัจจุบันเมืองปายเป็นเมืองชุมทางที่สำคัญเมืองหนึ่งบนเส้นทางระหว่างเชียงใหม่กับแม่ฮ่องสอน

สมัยก่อนประวัติศาสตร์

อำเภอปายมีร่องรอยการอาศัยอยู่ของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ และมีชุมชนโบราณที่ปรากฏชื่อในตำนานคัมภีร์ใบลานหลายเมือง และมีประวัติสืบต่อกันมานับร้อยปี ประกอบกับมีหลักฐานโบราณคดีปรากฏอยู่ในชุมชนโบราณดังกล่าวด้วย จากการศึกษาของพระครูปลัดกวีวัฒน์ธนจรีย์ สุระมณี วัดเจดีย์หลวง อำเภอเมืองเชียงใหม่ มีรายงานการสำรวจว่าในเขตเมืองน้อย อำเภอปายมีหลักฐานโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ดังนี้

ถ้ำผีแมน บ้านห้วยหก ตำบลเวียงเหนือ อยู่ห่างจากบ้านห้วยหกไปทางทิศตะวันตกราว 1,500 เมตร พบซากกระดูกและกระดูกคล้ายรางไม้ให้อาหารสัตว์หลงเหลืออยู่ บางส่วนถูกชาวบ้านเผาไปเกือบหมดแล้ว ถ้ำผีแมนซึ่งเป็นที่อยู่ของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์นี้มีอยู่หลายแห่งในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ถ้ำคอยปู้กตั้ง อยู่ทางทิศใต้ของบ้านห้วยเฮี้ย ตำบลเวียงเหนือ ใช้เวลาเดินทางด้วยเท้าจากหมู่บ้านประมาณ 1 ชั่วโมง พบเครื่องใช้ของมนุษย์ถ้ำมีลักษณะเช่นเดียวกันกับที่พบในถ้ำผีแมนแห่งอื่น ๆ

ชุมชนโบราณเมืองน้อย

ชุมชนโบราณเมืองน้อยเป็นชุมชนที่พบหลักฐานทางด้านโบราณคดี หลักฐานตำนาน และศิลาจารึกที่สะท้อนให้เห็นว่าเมืองน้อยเป็นเมืองสำคัญในสมัยประวัติศาสตร์ราชวงศ์มังราย ตั้งอยู่ในเขตตำบลเวียงเหนือ ตำแหน่งละติจูดที่ 19 องศา 30 ลิปดา 58 พิลิปดาเหนือ และลองจิจูดที่ 98 องศา 30 ลิปดา 50 พิลิปดาตะวันออก ระยะทางประมาณ 27 กิโลเมตร จากอำเภอป่าสักไปทางทิศเหนือ เมื่อสองร้อยปีเศษมานี้ เมืองน้อยมีสภาพเป็นเมืองร้าง ปัจจุบันได้มีชนเผ่าปกากะญอ (กะเหรี่ยง) เข้าไปจับจองอาศัยตั้งบ้านเรือนที่บ้านเมืองน้อย โดยมีชื่อใหม่หลายหมู่บ้าน คือ บ้านหัวฝาย บ้านหัวยุ บ้ายหัวเขี้ยว บ้านหัวหอก บ้านกัวหน่อ และบ้านมะเขือคั้น

เมืองน้อย : ชุมชนโบราณสมัยประวัติศาสตร์

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ได้กล่าวถึงเรื่องราวเมืองน้อยว่า ในรัชกาลของพระเจ้าติโลกราช (พระญาติโลกราช) ปกครองเชียงใหม่ พ.ศ. 1984-2030 พระองค์มีโอรสชื่อท้าวบุญเรืองหรือศรีบุญเรืองครองเมืองเชียงราย ต่อมาถูกแม่ท้าวหอมูกกล่าวโทษ จึงให้ท้าวบุญเรืองไปครองเมืองน้อย ในที่สุดก็ถูกฆ่าตาย เมื่อสิ้นสมัยพระเจ้าติโลกราชแล้ว โอรสของท้าวบุญเรือง ชื่อพญายอดเชียงราย (พระญาติเชียงราย) ได้เสวยราชย์เป็นกษัตริย์เชียงใหม่ ปกครองได้ไม่นานถูกกล่าวหาว่า พระองค์ราชาภิเษกวันจันทร์ ถือว่าเป็นกาลกนิแก่บ้านเมือง ไม่ประพฤติดูอยู่ในขนบธรรมเนียมของท้าวพระญา ไม่ประพฤติดูในทศพิธราชธรรม และยังมีใจฝักใฝ่ไม่ตรงกับฮ่อ เสนาอำมาตย์จึงได้ล้มราชบัลลังก์และได้อัญเชิญให้ไปครองเมืองน้อย ในปี พ.ศ. 2038 พญายอดเชียงรายประทับอยู่เมืองน้อยได้ 10 ปี ก็เสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. 2048 เมื่อพระชนมายุได้ 50 พรรษา พญาเมืองแก้ว (กษัตริย์เชียงใหม่และราชโอรสของพญายอดเชียงราย) ได้เสด็จมาถวายพระเพลิงพระศพของพญายอดเชียงรายที่เมืองน้อย และสร้างอุโบสถครอบ

ครั้นพญาเมืองแก้วเสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. 2068 เสนาอำมาตย์ได้อัญเชิญพระอนุชาจากเมืองน้อยให้มาครองราชย์เชียงใหม่และราชาภิเษกเป็นพระเมืองเกษเกล้า (พระญาเมืองเกต) ในปี พ.ศ. 2069 พระองค์ครองราชย์จนถึง พ.ศ. 2081 (พระเมืองเกษเกล้าครองราชย์เมืองเชียงใหม่ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2068-2081 ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2086-2088) เสนาอำมาตย์ไม่พอใจได้ปลดพระองค์ออกจากราชบัลลังก์และอัญเชิญท้าวชายคำราชโอรสให้ครองราชย์แทนในปี พ.ศ. 2081 ท้าวชายคำประพฤติดนไม่อยู่ในทศพิธราชธรรม เสนาอำมาตย์ได้ลอบปลงพระชนม์ในปี พ.ศ. 2086 และได้อัญเชิญพระเมืองเกษเกล้าจากเมืองน้อยมาครองราชย์ในเมืองเชียงใหม่เป็นครั้งที่ 2

บ้านเมืองน้อยมีโบราณสถานขนาดใหญ่ที่ชาวบ้านเรียกว่า "วัดเจดีย์หลวง" ตั้งอยู่บนพื้นที่ประมาณ 4 ไร่ มีแนวกำแพงกำหนดเขตพุทธาวาสขนาด 80 x 100 x 1 เมตร ขนาดชุกชีวิหาร ฐานชุกชีอุโบสถขนาด 4 x 8.50 เมตร ซุ้มประตูโขงด้านทิศตะวันออก เจดีย์ขนาด 11 x 11 x 17 เป็นเจดีย์แบบเชิงซ้อนย่อเหลี่ยม บางส่วนยังมีลวดลายการก่ออิฐทำมุม เจดีย์ถูกสร้างขึ้นจากอิทธิพลของศิลปะ

เชียงใหม่ในราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 เจดีย์ถูกขุดค้นหาสมบัติลักษณะแบบผ่าอกไถ่จากยอดถึงฐานต่ำสุด มีหลุมลึกประมาณ 1 เมตร ทำให้มองเห็นฐานรากของการก่อสร้างเจดีย์ที่ใช้ก้อนหินธรรมชาติขนาดใหญ่วางซ้อนกันเป็นฐานราก ก้อนอิฐที่ใช้ก่อสร้างมีขนาด 6 x 11 นิ้ว และในบริเวณวัดเจดีย์หลวงยังพบจารึกบนแผ่นอิฐ 2 ชิ้น

จารึกหลักแรกพบในบริเวณด้านเหนือของโบราณสถาน จารึกด้วยอักษรธรรมล้านนาภาษาไทยวน จำนวน 3 บรรทัด บรรทัดที่ 2-3 จารึกกลับหัว จากบรรทัดที่ 1 ความว่า "(1) เซแผลง (2) เหนอ เหย เหย (3) คนบ่หลายแล แล แล" ความในจารึกชิ้นนี้กล่าวถึงนายเซแผลง ผู้เป็นหนึ่งในผู้ปั้นอิฐในการก่อสร้างศาสนสถานแห่งนี้ รำลึกถึงคนจำนวนไม่มากนักในการก่อสร้างศาสนสถานแห่งนี้หรือในเมืองนี้

จารึกหลักที่สองพบก่อร่วมกับอิฐก้อนอื่น ๆ ในบริเวณแนวกำแพงด้านใต้ของโบราณสถาน จารึกด้วยอักษรฝักขาม ภาษาไทยวน จำนวน 1 บรรทัด ส่วนครึ่งแรกหายไป ส่วนครึ่งหลังอ่านได้ใจความว่า "สิบกา (บ)" จารึกชิ้นนี้บอกผู้ปั้นว่าสิบกาบ คำว่า "สิบ" อาจหมายถึงตำแหน่งขุนนางล้านนาสมัยโบราณ เรียกว่า "นายสิบ" หรือเนื่องจากอิฐส่วนหน้าที่หักหายไปบริเวณกึ่งกลางของก้อนอิฐนั้น คำว่า "สิบกา(บ)" อาจสันนิษฐานได้ว่า ข้อความเต็มด้านหน้าที่หายไปเป็น "(ห้า) สิบกาบ" หรือขุนนางระดับนายห้าสิบกก็อาจเป็นไปได้

เมืองปายมีหลักฐานตำนานกล่าวถึงประวัติศาสตร์ในสมัยพญาแสนภู (พระญาแสนภู) กษัตริย์เชียงใหม่ (พ.ศ. 1868-1877) สร้างเมืองเชียงแสน พ.ศ. 1871 ได้กำหนดให้เมืองปายเป็นเมืองขึ้นของพันทาบป้องของเมืองเชียงแสนสมัยนั้น

วันศุกร์ที่ 15 เมษายน พ.ศ. 2028 ปีมะเส็ง สัปตศก (วันศุกร์ เดือน 8 ขึ้น 1 ค่ำ จุลศักราช 847 ปีดับไต้) เจ้าเศรษฐีสั่งขมะให้หล่อพระพุทธรูปเวลารับประทานอาหารเช้า (ยามงาย)

พ.ศ. 2032 มหาเทวี (พระมารดาพญาออกเชียงราย) พระราชทานที่ถวายพระมหาสามีสัมมราชรัตนะ ก่อสร้างมหาเจดีย์ มหาวิหาร ผูกพัทธสีมาอุโบสถวัดศรีเกิด (ปัจจุบันชาวบ้านเรียกวัดหนองบัว (ร้าง) บ้านแม่ฮี้ ตำบลแม่ฮี้) พ.ศ. 2033 มีการถวายข้าทาสุปฏิฐากพระมหาสามีสัมมราชรัตนะ อุโบสถ มหาวิหาร มหาเจดีย์ พระพุทธรูป ห้ามไม่ให้ผู้ใดนำข้าทาสุเหล่านี้ไปทำงานอื่นหากยังเคารพนับถือพญาออกเชียงรายอยู่ หากฝ่าฝืนขอให้ตกรอกเวจี

พ.ศ. 2044 ปีระกา ตรีศก เจ้าหมื่นพายศรีธัม(ม)จินดา หล่อพระพุทธรูปหนักสี่หมื่นห้าพันทอง เดือนเจ็ด ใไว้ในอุโบสถวัดดอนมูน เมืองพายแล (เมืองพาย/อำเภอปาย) (ปัจจุบันพระพุทธรูปนี้เก็บรักษาไว้ ณ วัดหมอบาง ตำบลแม่มาเตง ดร.ฮันส์ เพนซ์ คลังข้อมูลจารึกล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อ่านฐานพระพุทธรูปวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 ความว่า "ในปีร่วงร่ำ สักราชได้ ๘๖๓ ตัว เจ้าหมื่นพายศรีธัมจินดา ส้างรูปพระพุทธรูปเป็นเจ้าตนนี้ สี่หมื่นห้าพันทอง ในเดือน

เจ็ด ไร่ในอุโบสถวัดคอนมูน เมืองพายแล" (ดร.ฮันส์ เพนซ์กล่าวว่า "หมิ่น" เป็นตำแหน่งเจ้าเมืองพาย ตำแหน่งใหญ่เทียบเท่าเมืองเชียงแสน เมืองลำปาง และ 1 ทอง เท่ากับ 1.1 กรัม)

พ.ศ. 2124 คำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวว่า พญาลำพูนมาครองเมืองปาย (พลาย)

พ.ศ. 2283 ปรากฏชื่อวัดป่าบุก ตั้งอยู่ที่ทิศใต้ของเมืองปาย (พลาย) ช้างตัวผู้ ดังความว่า "วัดป่าบุก ใต้เมืองพายช้างพู่" (กัมภีร์ ธรรมปาพะ (ธรรมบท) ปัจจุบันเก็บไว้ที่วัดดวงดี อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

พ.ศ. 2330 เมืองปายรวมตัวกับเมืองพะเยา เมืองเชียงราย เมืองฝาง เมืองปู้ และเมืองสาคับไล่พม่า แต่เมืองพะเยาทำการไม่สำเร็จ

พ.ศ. 2412 ขณะที่พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ดำรงตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ (พ.ศ. 2399-2413) ลงไปถวายบังคมกราบทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ กรุงเทพมหานครว่า ฟ้าโกห่ล่านเมืองหมอกใหม่ ยกกองทัพมาตีเมืองปายซึ่งสมัยนั้นมีฐานะเมืองขึ้นของเชียงใหม่ เจ้าราชภาติไนย นายบุญทวงศ์ นายน้อยมหาอินทร์รักษาการเมืองเชียงใหม่ ทำหนังสือถึงเจ้าเมืองลำปางและเมืองลำพูนให้มาช่วยเมืองปาย หลังจากนั้นเจ้านายและกองทัพจากสามเมือง ยกกำลังมาช่วยเมืองเชียงใหม่รบกับกองทัพของฟ้าโกห่ล่าน โดยมีนายบุญทวงศ์ นายน้อย มหาอินทร์คุมกำลัง 1,000 คน จากเมืองลำปาง มีนายน้อย พิมพิสาร นายหนาย ไชยวงศ์คุมกำลัง 1,000 คนจากเมืองลำพูน มีนายอินทวิไชย นายน้อย มหาศ คุมกำลัง 500 คน แต่ไม่สามารถป้องกันเมืองปายได้ กองทัพฟ้าโกห่ล่านจุดไฟเผาบ้านเรือนในเมืองปาย กวาดต้อนผู้คนและครอบครัวไปอยู่เมืองหมอกใหม่ กองทัพทั้งสามเมืองจึงได้ติดตามไปถึงฝั่งแม่น้ำสาละวิน แต่ตามไม่ทันจึงได้เดินทางกลับ

พ.ศ. 2416 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริว่า ตั้งแต่เมืองปายถูกเจ้าฟ้าโกห่ล่านตีแตก จุดไฟเผาบ้านเมือง กวาดต้อนผู้คนไปเมืองหมอกใหม่แล้ว เมืองปายมีสภาพเป็นร้างบางส่วน ไม่มีผู้รักษาเมือง ทั้งยังถูกกองทัพเงี้ยวและลื้อกวาดต้อนครอบครัวไปอยู่เป็นประจำ จึงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งพระยาชัยสงคราม (หนานธนัน ไชย บุตรราชวงศ์มหายศ) เป็นพระยาเกษตรรัตนอาณาจักรไปปกครองเมืองปาย ให้ยกเอาคนจากเมืองเชียงใหม่ไปตั้งเมืองปาย ให้เป็นภูมิลำเนาบ้านเรือนเหมือนเดิม เพื่อจะได้ป้องกันรักษาด่านเมืองเชียงใหม่

พ.ศ. 2438 พระยาดำรงราชสิมา ผู้ว่าราชการเมืองปาย ถูกพวกแสนธานีนท์พิทักษ์ เจ้าเมืองแห่งปล้น แล้วแสนธานีนท์พิทักษ์ประกาศเกลี้ยกล่อมคนเมืองปิ่น เมืองนาย เมืองเชียงตอง และเมืองพุมารบเมืองปาย โดยจะเก็บบริบเอาทรัพย์สินสิ่งของให้หมด พระยาทรงสุรเดชพร้อมด้วยเจ้าเมืองเชียงใหม่ได้ประชุมเจ้านายหกตำแหน่งมอบหมายให้เจ้าอุตรโกศลออกไปปราบปราม

วันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2449 ส่างนันติ คนในบังคับอังกฤษ ใช้ดาบฟันส่างสูนนันตาและเนอ่องคนในบังคับสยามตาย ณ ตำบลก๊วกอหามา แขวงเมืองปาย และนำทรัพย์สินไปมูลค่าประมาณ 1,000 บาท ศาลต่างประเทศ เมืองนครเชียงใหม่ได้ตัดสินประหารชีวิต (คำพิพากษาที่ 25/125 ศาล

ต่างประเทศ เมืองนครเชียงใหม่ วันที่ 24 สิงหาคม รัตนโกสินทร์ศก 125 อ่างในศาลจังหวัดแม่ฮ่องสอน 2535/คำพิพากษานี้เป็นคำพิพากษาในสมัยที่สยาม (ไทย) ตกอยู่ภายใต้เสียดสิทธิสภาพนอกอาณาเขตตามสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2398) และจำเลยได้อุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์กรุงเทพ ได้ยกฟ้องอุทธรณ์ของจำเลย และให้ประหารชีวิตตามคำพิพากษาศาลล่าง (คำพิพากษาศาลอุทธรณ์ที่ 20 ปี ค.ศ. 1906 อ่างในศาลจังหวัดแม่ฮ่องสอน พ.ศ. 2536)

พ.ศ. 2454 กระทรวงมหาดไทยได้ยกเลิกการปกครองเมือง เปลี่ยนฐานะเมืองปายเป็น อำเภอปาย และได้แต่งตั้งหลวงเจริญเขตเขลางค์นคร (สอน สุขุมมินทร์) เป็นนายอำเภอคนแรกระหว่างปี พ.ศ. 2454-2468

การท่องเที่ยวและการพัฒนา

อำเภอปายในอดีตเคยเป็นหมู่บ้านที่เงียบสงบมีวิถีของชาวไทยใหญ่ โดยได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากประเทศพม่า อำเภอปายในช่วงแรกเริ่มรู้จักในหมู่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เดินทางแบบแบ็คแพ็ค ที่เลือกมาสัมผัสบรรยากาศที่ผ่อนคลายของเมือง ที่เต็มไปด้วยเกสต์เฮาส์ที่มีราคาที่พักไม่สูงมากนัก ร้านอาหารของที่ระลึกและร้านอาหาร และรอบเมืองมีสปาและแคมป์ช้างจึงเป็นที่ชื่นชอบของชาวต่างชาติ นอกจากนี้อำเภอปายยังมีน้ำตก น้ำพุร้อน และสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติอื่นๆ⁹

การปกครองส่วนภูมิภาค

อำเภอปายแบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 7 ตำบล 66 หมู่บ้าน ได้แก่

1. ตำบลเวียงใต้	จำนวน 8 หมู่บ้าน
2. ตำบลเวียงเหนือ	จำนวน 10 หมู่บ้าน
3. ตำบลแม่नाเต็ง	จำนวน 14 หมู่บ้าน
4. ตำบลแม่ฮี้	จำนวน 6 หมู่บ้าน
5. ตำบลทุ่งยาว	จำนวน 12 หมู่บ้าน
6. ตำบลเมืองแปง	จำนวน 9 หมู่บ้าน
7. ตำบลโป่งสา	จำนวน 7 หมู่บ้าน

การปกครองส่วนท้องถิ่น

ท้องที่อำเภอปายประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 8 แห่ง ได้แก่

เทศบาลตำบลปาย ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของตำบลเวียงใต้

องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงใต้ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลเวียงใต้ (นอกเขตเทศบาลตำบลปาย)

องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงเหนือ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลเวียงเหนือทั้งตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบลแม่नाเต็ง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลแม่नाเต็งทั้งตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ฮี้ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลแม่ฮี้ทั้งตำบล

⁹ ประวัติอำเภอปาย <https://th.wikipedia.org/wiki> (วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2559)

องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งยาว ครอบคลุมพื้นที่ตำบลทุ่งยาวทั้งตำบล
 องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองแปง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลเมืองแปงทั้งตำบล
 องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งสา ครอบคลุมพื้นที่ตำบลโป่งสาทั้งตำบล
ภูมิศาสตร์

อำเภอปายเป็นที่ราบแอ่งกระทะล้อมรอบด้วยภูเขา มีแม่น้ำหลายสาย คือ น้ำปาย น้ำของ และ น้ำแม่ปิงน้อย อีกทั้งมีลำห้วยอีกหลายสาย คือ ห้วยแม่เมือง ห้วยแม่เย็น และห้วยแม่สี¹⁰

ประวัติตำบลเวียงใต้

ประวัติความเป็นมา

ตำบลเวียงใต้ เป็นตำบลที่ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอปาย มีจำนวนหมู่บ้านทั้งสิ้น 8 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านเมืองพร้าว หมู่ 2 บ้านเจ้าหม้อ หมู่ 3 บ้านป่าขาม หมู่ 4 บ้านเมืองแพร์ หมู่ 5 บ้านน้ำสุ หมู่ 6 บ้านห้วยปู หมู่ 7 บ้านใหม่สหสัมพันธ์ หมู่ 8 บ้านแสงทองเวียงใต้

องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงใต้ดั้งเดิมมีฐานะเป็นสุขาภิบาล ต่อมาจึงได้รับการเปลี่ยนเป็น องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงใต้ อย่างในปัจจุบัน

ลักษณะที่ตั้ง เขตการปกครองและการบริหาร

องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงใต้ เป็นตำบลที่ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอปาย สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำ ระหว่างเชิงเขาทุกด้าน มีจำนวนหมู่บ้านทั้งสิ้น 8 หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ 1 บ้านเมืองพร้าว

หมู่ 2 บ้านเจ้าหม้อ

หมู่ 3 บ้านป่าขาม

หมู่ 4 บ้านเมืองแพร์

หมู่ 5 บ้านน้ำสุ

หมู่ 6 บ้านห้วยปู

หมู่ 7 บ้านใหม่สหสัมพันธ์

หมู่ 8 บ้านแสงทองเวียงใต้

ทิศเหนือ ติดต่อ ต.แม่นาเติง อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน

ทิศใต้ ติดต่อ ต.ทุ่งยาว อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน

ทิศตะวันออก ติดต่อ ต.เวียงเหนือ, ต.แม่สี อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน

ทิศตะวันตก ติดต่อ ต.ทุ่งยาว, ต.แม่นางเติง อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน

¹⁰ ข้อมูลทั่วไปอำเภอปาย <http://www.aboutpai.com/pai-info/>

พื้นที่

สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำ ระหว่างเชิงเขาทุกด้าน

อาชีพ

อาชีพหลัก ทำสวน

อาชีพเสริม รับจ้าง ค้าขาย

สาธารณูปโภค

จำนวนครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้ในเขต อบต. คิดเป็นร้อยละ 100.00 ของพื้นที่

การเดินทาง

สามารถเดินทางโดยใช้ถนนหลวงสายแม่ฮ่องสอน – เชียงใหม่¹¹

ข้อบัญญัติท้องถิ่น

1. ข้อบัญญัติตำบล เรื่อง การกำจัด สิ่งปฏิกูล และมูลฝอย
2. ข้อบัญญัติตำบล เรื่อง การควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ
3. ข้อบัญญัติตำบล เรื่อง การควบคุมสถานที่จำหน่ายอาหารและสถานที่เสวยอาหาร

ประชากร

ประชากรทั้งหมด 6,775 คน ชาย 3,599 คน หญิง 3,176 คน ข้อมูลจากสำนักบริหารทะเบียน กรมการปกครอง ณ เดือนธันวาคม 2553 โดยกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งในประเทศไทย อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลเวียงใต้ หมู่ 7 บ้านใหม่สหสัมพันธ์

บริบทขององค์การบริหารส่วนตำบลเวียงใต้กับกลุ่มชาติพันธุ์ลีซูของหมู่ 7 บ้านใหม่สหสัมพันธ์

เนื่องจากตำบลเวียงใต้ ถือได้ว่าอยู่ในเขตที่มีการพัฒนาของอำเภอปาย จึงเป็นตำบลที่มีความเจริญ มีสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานพร้อม ไม่ต้องให้องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงใต้ช่วยเหลือ องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงใต้จึงเพียงแค่สนับสนุนประเพณีและวัฒนธรรมของประชาชนทุกคน เฝ้า จัดทำแผนพัฒนาชุมชนหรือแผนยุทธศาสตร์ แต่เนื่องจากอำเภอปายเป็นแหล่งท่องเที่ยวจึงมีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ส่งผลให้มีสถานบันเทิงจำนวนมากในเขตตำบลเวียงใต้ ซึ่งเป็นหน้าที่หนึ่งขององค์การบริหารส่วนตำบลต้องควบคุมดูแล

หมู่บ้านใหม่สหสัมพันธ์

หมู่บ้านใหม่สหสัมพันธ์ หมู่ที่ 7 ตำบลเวียงใต้ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอำเภอปาย อยู่ห่างจากตัวอำเภอปาย ประมาณ 5 กิโลเมตร ตั้งอยู่แถบบริเวณที่ราบลุ่มเชิงเขา แม้บางส่วนจะอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า แต่ปัจจุบันไม่มีสภาพเป็นป่า

¹¹ ประวัติตำบลเวียงใต้ <http://www.thaitambon.com/tambon/580301> สืบค้นวันที่ 7 ตุลาคม 2559

เดิมกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู มีถิ่นที่อยู่บนคอกยบริเวณที่เรียกว่าแม่อีแลบ มีอาชีพปลูกฝิ่น ต่อมามีการพัฒนาอาชีพและรัฐบาลมีนโยบายให้ชาวเขาเลิกปลูกฝิ่น จึงได้อพยพจากบนคอกยมายังตำบลเวียงใต้ ซึ่งในขณะนั้นมาอยู่ร่วมกับ หมู่ 5 ซึ่งเป็นชาวไทยใหญ่ ตอนย้ายมาครั้งมีราว 4-5 หลังคาเรือน ต่อมา มีการชักชวนชาวลีซูที่อาศัยอยู่ในบริเวณกี้ดหรืออำเภอปางมะผ้ามาอยู่ด้วยกัน โดยในปัจจุบันมีราว 300 หลังคาเรือน

ประวัติความเป็นตำบลแม่เนาเติง

ตำบลแม่เนาเติงตั้งเดิมเป็นการปกครองท้องถิ่นเป็นสภาตำบลแม่เนาเติง ต่อมาจึงได้รับการยกฐานะเป็น องค์การบริหารส่วนตำบลแม่เนาเติง และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 113 ตอนพิเศษ 52 ง ลงวันที่ 25 ธันวาคม 2539 ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง จัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ลำดับที่ 1943 สภาตำบลแม่เนาเติง อำเภอป่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นองค์การบริหารส่วนตำบลแม่เนาเติง ประกาศ ณ วันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ.2539 จนถึงปัจจุบัน

ลักษณะที่ตั้ง เขตการปกครองและการบริหาร

องค์การบริหารส่วนตำบลแม่เนาเติงห่างจาก อำเภอป่า ประมาณ 4 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 317 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 198,125 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา มีพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเป็นบางส่วน ประกอบด้วย 11 หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ที่ 1 บ้านแม่เนาเติงนอก

หมู่ที่ 2 บ้านแม่เนาเติงใน

หมู่ที่ 3 บ้านม่วงสร้อย

หมู่ที่ 4 บ้านหมอแปง

หมู่ที่ 5 บ้านแม่ของ

หมู่ที่ 6 บ้านนาจลอง

หมู่ที่ 7 บ้านปางแปก

หมู่ที่ 8 บ้านแม่นะ

หมู่ที่ 9 บ้านคอกยฝิ่น

หมู่ที่ 10 บ้านไทรงาม

หมู่ที่ 11 บ้านนาจลองใหม่

ทิศเหนือ จด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ทิศใต้ จด เทศบาลตำบลป่า และตำบลเวียงใต้ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ทิศตะวันออก จด ตำบลเวียงเหนือ อำเภอป่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ทิศตะวันตก จด ตำบลทุ่งยาว อำเภอป่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ข้อบัญญัติท้องถิ่น¹²

1. ข้อบัญญัติตำบล เรื่อง กิจการประปา
2. ข้อบัญญัติตำบล เรื่อง การกำจัดมูลฝอย สิ่งปฏิกูล และสิ่งเปราะเปื้อน
3. ข้อบัญญัติตำบล เรื่อง การควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ

ประชากร

ประชากรทั้งหมด 6,397 คน ชาย 3,249 คน หญิง 3,148 คน ข้อมูลจากงานทะเบียนราษฎร องค์การบริหารส่วนตำบลแม่नादेิง ณ วันที่ 21 ธันวาคม 2558 โดยมีชาวมูเซอหรือลาหู่ ซึ่งเป็นชาวเขาเผ่าหนึ่งในประเทศไทย อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลแม่नादेิงส่วนใหญ่เป็น ชาวมูเซอแดง อาศัยอยู่แถบหมู่บ้านห่อมชายป่า เช่น หมู่ 3 บ้านป่ายาง และหมู่ 4 บ้านยะโป้ เป็นต้น

สาธารณูปโภค

จำนวนครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้ในเขต อบต. คิดเป็นร้อยละ 80.00 จำนวนบ้านที่มีโทรศัพท์ 85 หลังคาเรือน คิดเป็นร้อยละ 60.00 ของจำนวนหลังคาเรือน

การเดินทาง

ใช้ถนน คสล. 9 หมู่บ้าน อีก 2 หมู่บ้านเป็นถนนดิน

ใช้พาหนะในการเดินทางโดยรถมอเตอร์ไซด์¹³

ห่อมบ้านป่ายาง

หมู่บ้านป่ายางได้เริ่มก่อตั้งในปี พ.ศ. 2513 โดย นายทุน จึงดี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 3 บ้านม่วงสร้อย ในขณะนั้นเป็นผู้ชักชวนให้ชาวเขาเผ่ามูเซอแดง ซึ่งอาศัยอยู่ห่อมบ้านผาแดง เข้ามาอาศัยอยู่ในป่ายาง เนื่องจากในการเดินทางไปประชุมชาวบ้านในอดีตมีเส้นทางที่ยากลำบากและต้องเดินทางไกล โดยต้องใช้เวลาเดินทางจากบนเขาซึ่งชาวบ้านเรียกว่าคอยจิกจ้องมายังตัวอำเภอป่ายางราว 2-3 วัน ขณะที่อยู่บนคอยมีบ้านราว 10-20 หลังคาเรือน ประกอบอาชีพเกษตรกรรมพืชหลักที่ปลูกได้แก่ฝิ่น แล้วนำฝิ่นมาแลกอาหารข้าวของเครื่องใช้ในตัวอำเภอป่ายาง ซึ่งบนคอยไม่มีไฟฟ้าและการศึกษา ประกอบกับรัฐบาลในขณะนั้นมีนโยบายพัฒนาชาวเขาให้ชาวเขาเลิกปลูกฝิ่น จึงตัดสินใจย้ายถิ่นที่อยู่มายังบ้านม่วงสร้อยในขณะนั้น ซึ่งรัฐบาลได้จัดตั้งโครงการเกษตรสงเคราะห์ขึ้นให้ปลูกสิ่งที่เป็นพืชหลัก โดยชาวมูเซอแดงกลุ่มแรกที่เข้ามาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านป่ายางมีจำนวนราว 5 ครอบครัว ต่อมากคนที่เข้ามาอยู่ก่อนจึงได้ชักชวนญาติพี่น้องจากห่อมบ้านผาแดงและชาวมูเซอแดงจากที่อื่น ๆ เข้ามาอาศัยอยู่ด้วยกัน จนเกิดเป็นหมู่บ้านห่อมป่ายางขึ้น

¹² ข้อบัญญัติท้องถิ่น เทศบาลตำบลแม่नादेิง อำเภอป่ายาง จังหวัดแม่ฮ่องสอน, เอกสาร

¹³ ประวัติตำบลแม่नादेิง (ออนไลน์) <http://www.thaitambon.com/tambon/580303> สืบค้นวันที่ 7 ตุลาคม 2559

ลักษณะทางภูมิศาสตร์

หมู่บ้านปายาง หมู่ที่ 3 ตำบลแม่่นาเดิง อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอำเภอปาย อยู่ห่างจากตัวอำเภอปาย ประมาณ 9 กิโลเมตร หมู่บ้านปายางเป็นหย่อมบ้านบริวารของบ้านม่วงสร้อย

บ้านปายางมีที่ตั้งอยู่แถบบริเวณที่ราบลุ่มเชิงเขา พื้นที่หมู่บ้านทั้งหมดอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ชาวบ้านไม่มีเอกสารสิทธิ์การถือครองที่ดิน พื้นที่ป่าบางส่วนถูกแผ้วถางออกเป็นที่อยู่อาศัยและเพาะปลูก มีลำน้ำห้วยธรรมชาติขนาดที่ใช้อุปโภคบริโภค คือ น้ำตกม่วงสร้อย

ลักษณะประชากร

จากข้อมูลของอำเภอและองค์การบริหารส่วนตำบลแม่่นาเดิง ข้อมูลปี พ.ศ.2559 หย่อมหมู่บ้านปายาง มีครัวเรือนทั้งสิ้น 126 ครัวเรือน ประชากรส่วนใหญ่ของหมู่บ้านอยู่ในกลุ่มวัยทำงาน และมีแนวโน้มที่จะมีประชากรเพิ่มมากขึ้น

ประวัติศาสตร์ชุมชน

บ้านยะโป้ ตามตำนานกล่าวกันมาโดยย่อว่า ในอดีตกาลมีชายคนหนึ่งชื่อ นายแปง เป็นพรานป่ามีอาชีพล่าสัตว์หาเลี้ยงครอบครัว อยู่มาไม่นานได้มีบุคคลจำนวนหนึ่งย้ายมาจากบ้านห้วยปุมมาอยู่ด้วยกัน จนเป็นหมู่บ้าน จำนวน 20 หลังคา และได้แต่งตั้งให้ นายแปง บุคคลดังกล่าวเป็นหัวหน้าหมู่บ้าน ต่อมาไม่นานนัก นายแปง ได้ล้มป่วยและถึงแก่กรรมลงด้วยโรคชรา จากนั้นชาวบ้านได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านหมอแปง” จนถึงปัจจุบัน โดยบ้านยะโป้ เป็นหย่อมบ้านของบ้านหมอแปง ซึ่งเป็นหมู่บ้านของชาวมูเซอแดงซึ่งอพยพมาจากคอยจิกจ้องที่เดียวกันกับบ้านปายาง โดยแยกกันมาราว 8 หลังคาเรือน จึงถือได้ว่าเป็นญาติกันกับบ้านปายาง ในขณะที่อยู่บนคอยจิกจ้องทำอาชีพปลูกฝิ่นแล้วนำมาแลกเปลี่ยนในเมือง เช่น ข้าว ข้าวโพด เสื้อผ้า ต่อมาเนื่องจากใช้เวลาเดินทางหลายวัน ไม่สะดวกประกอบกับทางรัฐบาลมีนโยบายพัฒนาชาวเขาให้ชาวเขาเลิกปลูกฝิ่น จึงตัดสินใจย้ายถิ่นที่อยู่มายังบ้านยะโป้ อีกส่วนหนึ่งย้ายไปที่บ้านปายาง

ลักษณะทางภูมิศาสตร์

หย่อมบ้านยะโป้ หมู่ที่ 4 ตำบลแม่่นาเดิง อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอำเภอปาย อยู่ห่างจากตัวอำเภอปาย ประมาณ 8 กิโลเมตร มีหมู่บ้านยะโป้ ซึ่งเป็นชาวเขาเผ่ามูเซอแดงเข้ามาอาศัยเป็นหย่อมบ้านบริวาร

พื้นที่ของหมู่บ้านยะโป้ ส่วนใหญ่เป็นที่ราบเชิงเขา มีที่ทำการเกษตรเป็นที่ดอนสลับที่ราบการคมนาคมเป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็กมีความสะดวก พื้นที่หมู่บ้านอยู่ในเขต ส.ป.ก. เป็นส่วนใหญ่ บ้านหมอแปงมีแหล่งน้ำสำหรับใช้อุปโภคบริโภคและการเกษตรหลักอยู่ 3 ลำห้วย คือ

น้ำห้วยหมอแปง

น้ำห้วยนาป่าอ้อ

น้ำห้วยม่วงก้อน

ลักษณะประชากร

จากข้อมูลของสถิติประชากรอำเภอ (เดือนกุมภาพันธ์ 2559) พบว่าปัจจุบันหมู่บ้านหมอบ้านหมอแปง มีประชากรทั้งหมด 810 คน ประกอบไปด้วย ชาย 404 คน และ หญิง 406 คน มีครัวเรือนทั้งสิ้น 283 หลังคาเรือน ส่วนชาวมูเซอแดงหย่อมบ้านยะโป้ มีราว 200 คน 63 ครัวเรือน ประชากรส่วนใหญ่ของหมู่บ้านอยู่ในกลุ่มวัยทำงาน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร

3.3 ประวัติกลุ่มชาติพันธุ์

3.3.1 ประวัติกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อ

ลื้อ หมายถึง ผู้ใฝ่รู้แห่งชีวิต มีภาษาพูดในกลุ่มหยา (โลโล) ตระกูลธิเบต-พม่า ต้นกำเนิดของลื้ออยู่ที่ต้นน้ำสาละวิน และแม่น้ำโขงทางตอนเหนือของธิเบต และทางตะวันตกเฉียงเหนือของมณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ชาวลื้อได้อพยพเข้าสู่เขตประเทศไทยประมาณปี พ.ศ. 2464 กลุ่มแรกมี 4 ครอบครัว มาตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนครั้งแรกอยู่ที่บ้านห้วยสำน อ.เมือง จ.เชียงราย ต่อมาอีก 15 ครอบครัวอพยพตามมาด้วยในปีเดียวกัน ลื้อไม่มีภาษาเขียนของตนเอง แต่กลุ่มมิชชันนารีได้ใช้อักษรโรมันมาดัดแปลงเป็นภาษาเขียนของชนเผ่าลื้อเพื่อให้ลื้อที่นับถือคริสเตียนได้ใช้เป็นภาษาเขียน หลังจากนั้นมีการแยกกลุ่มไปอยู่หมู่บ้านคอยช้าง ทำมาหากินอยู่แถบ ต.วาวิ อ.แม่สรวย จ.เชียงราย

ลื้อแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ ลื้อลาบ กับลื้อดำ ชาวลื้อที่อยู่ในประเทศไทยเกือบทั้งหมดเป็นลื้อลาบ ส่วนลื้อดำ จะอยู่ในประเทศจีน พม่า อินเดีย และไทย ในประเทศไทยมีชุมชนลื้ออาศัยอยู่ 9 จังหวัด คือ เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน พะเยา ตาก กำแพงเพชร เพชรบูรณ์ สุโขทัย และลำปาง ตระกูลดั้งเดิมของชาวลื้อเดิมมี 6 กลุ่ม คือ น้ำผึ้ง (เบี่ยซื่อวี) ไม้ (ซื่อผ่า) ปลา (จัวะผ่า) หมี แมลงข้าว สาลี และกัญชง

ชาวลื้อนับถือบรรพบุรุษและบูชาเทพเจ้าโดยมีผู้นำสองคน คือ ผู้นำทางด้านวัฒนธรรม (มือหมีอะ) และ ผู้ประกอบพิธีกรรม (หนี่อะ)

ประชากร

ประมาณ พ.ศ. 2526 ชาวลื้อประมาณ 18,000 คน ในประเทศไทย และ พ.ศ. 2501 สำรวจประชากรลื้อได้ประมาณ 7,500 คน คิดเป็นอัตราเพิ่ม 3.6% ต่อปี ตลอดระยะ 25 ปี ที่ผ่านมา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการเพิ่มจากการอพยพเข้ามาขึ้นมา ในปี 2526 มีลื้อในประเทศไทยอยู่ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ 47% เชียงราย 23 % แม่ฮ่องสอน 19% อีก 11% กระจุกกระจายกันอยู่ใน พะเยา ตาก กำแพงเพชร เพชรบูรณ์ และสุโขทัย

องค์กรกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อในอดีต และในปัจจุบัน

1. หม่าทู่วี่ (ผู้นำชุมชน) ตำแหน่งนี้จะถูกคัดเลือกและแต่งตั้งโดยชาวบ้าน
2. มือหมีอะ (ผู้นำด้านพิธีกรรม) ตำแหน่งนี้จะถูกกำหนดหรือแต่งตั้งโดย "อาปาโหม่" ต้องผ่านตามพิธีเสี่ยงทายก่อนและแต่ละชุมชนมีมือหมีอะได้เพียงคนเดียว ทำหน้าที่ด้านพิธีกรรม และเป็นตัวกลางระหว่างเทพพิทักษ์ในหมู่บ้าน และทำหน้าที่ประกาศในวันสำคัญ ๆ
3. หนี่อะ (หมอผี) เป็นบุคคลที่คัดเลือก และกำหนดโดยวิญญาณบรรพบุรุษของตระกูล ทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่างโลกมนุษย์กับโลกของผี
4. โซโหม่วโซตี (ผู้อาวุโส) บุคคลที่มีอายุ และเป็นที่เคารพนับถือของลูกบ้าน

ปัจจุบัน

1. หม่าทู่วี่ (ผู้นำชุมชน) เป็นผู้ใหญ่บ้านทางการ
2. มือหมีอะ (ผู้นำด้านพิธีกรรม) ตำแหน่งการถูกแต่งตั้งยังเหมือนเดิม
3. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 1-2 คน โดย "หม่าทู่วี่" เป็นผู้แต่งตั้ง
4. อบต. ทางการชุมชนเป็นผู้แต่งตั้ง ทำหน้าที่บริหารหมู่บ้าน และดึงงบประมาณ
5. คณะกรรมการในหมู่บ้าน
6. ที่ปรึกษา โซโหม่วโซตี (ผู้อาวุโส)
7. หนี่อะ (หมอผี) ทำหน้าที่พิธีกรรมต่าง ๆ¹⁴

3.3.2 ประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อหรือลาหู่

ชนเผ่าลาหู่เป็นกลุ่มชนเผ่าที่ใหญ่ที่สุดเผ่าหนึ่ง ปัจจุบันมีการกระจายตัวอาศัยอยู่ในหลายประเทศ เช่น จีน พม่า ไทย ลาว เวียดนาม และมีการอพยพไปยังประเทศโลกที่สาม เช่น สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส อังกฤษ ส่วนชาวลาหู่ในประเทศไทย แบ่งออกเป็นกลุ่มย่อยได้หลายกลุ่ม เช่น ลาหู่ญี่ ลาหู่ณะ ลาหู่แซแล ลาหู่ชี ฯลฯ กระจายตัวอยู่ในเขตจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ ตาก แม่ฮ่องสอน กำแพงเพชร ลำปาง น่าน และเพชรบูรณ์

จากการรวบรวมข้อมูลประชากรโดยกลุ่มประสานการจัดสวัสดิการแก่ชุมชนบนพื้นที่สูง กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ปี พ.ศ. 2545 แสดงว่าลาหู่มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 102,876 คน แบ่งเป็น 385 กลุ่มบ้าน มีทั้งหมด 18,057 หลังคาเรือน มีจำนวน 20,347 ครอบครัวในประเทศไทย พบว่ามีชาวลาหู่กลุ่มสำคัญๆ จำนวน 7 กลุ่มย่อย คือ

1. ลาหู่ณะ (Lahu Na) ส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์ อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ อำเภอฝาง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ และในเขตจังหวัดเชียงราย

¹⁴ ลีซู (ออนไลน์) https://www.facebook.com/?ref=tn_tnmn สืบค้น เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2559

2. **ลาหู่ญี (Lahu Nyi)** กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีประชากรมากที่สุด อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอเมือง อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

3. **ลาหู่แซแล้ (Lahu Shehleh)** หรือบางที่เรียก ลาหู่ณะเหมียว อาศัยอยู่ในเขตจังหวัดเชียงใหม่, เชียงราย, แม่ฮ่องสอน และตาก

4. **ลาหู่เหลียง (Lahu Shi)** เป็นกลุ่มที่นับถือศาสนาคริสต์ อาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงราย และจังหวัดเชียงใหม่

5. **ลาหู่ลาบา (Lahu Laba or Laban)** เป็นกลุ่มที่เพิ่งอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในเขตอำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

6. **ลาหู่ฟู (Lahu Phu)** มีอยู่จำนวนเล็กน้อยในจังหวัดเชียงราย

7. **ลาหู่ชิบาเกี้ยว (Lahu Shibakio)** อาศัยอยู่ปะปน กับกลุ่มอื่น พบมาในจังหวัดเชียงราย นอกจากนี้ยังพบว่ามีกลุ่มเล็กที่แตกย่อยมาจากกลุ่มย่อยดังกล่าวอีก เท่าที่พบประมาณ 13 กลุ่มย่อยในประเทศไทย

ลาหู่กลุ่มย่อยต่าง ๆ พูดภาษาแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย แต่สามารถสื่อเข้าใจกันได้ ชาวลาหู่มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่คล้ายคลึงกัน แต่สิ่งที่แตกต่างกันที่เห็นเด่นชัดก็คือ เครื่องแต่งกายของผู้หญิง **โครงสร้างทางสังคม**

โครงสร้างทางสังคมลาหู่ในหมู่บ้านจะมียอดปกครองสำคัญ 3 ประการ เรียกว่า “เซะ คือ เซะหละ” หมายถึงกันเส้าที่มี 3 ขา 3 มือ จึงจะสามารถตั้งขึ้นอย่างมั่นคงได้ คือ

อาดอ, คะแซ หรือผู้ใหญ่บ้าน (ชาย)

โตโบ หรือ นักบวช พระ (ชาย)

จาหลี หรือ ช่างตีเหล็ก ผลิตและซ่อมแซมอุปกรณ์การเกษตร (ชาย)

ชาวลาหู่เชื่อว่าการสร้างหมู่บ้านจะต้องมียอดปกครอง 3 อย่างนี้ หากหมู่บ้านใดไม่มีจะถือว่าไม่สมบูรณ์ของการจัดตั้งหมู่บ้านและจะล่มสลายในที่สุด ทุก ๆ ปี สมาชิกทุกหลังคาเรือนจะต้องไปช่วยทำงานให้แก่บุคคลทั้งสามคนนี้ เป็นการตอบแทนบุญคุณที่ทำหน้าที่ให้เกิดความสงบร่มเย็น สงบสุข มีกินมีใช้ในหมู่บ้าน

ผู้นำหมู่บ้านและบทบาทหน้าที่

ผู้นำหมู่บ้านมีอำนาจหน้าที่ในการปกครอง ดูแล หมู่บ้านให้เกิดความสงบสุข และป้องกันให้เกิดความปลอดภัย ชักจูงให้ลูกบ้านร่วมปฏิบัติตามของส่วนรวม อบรมสั่งสอนให้ลูกบ้านปฏิบัติตามหลักความเชื่อศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา เป็นคนตัดดินคดคีความต่าง ๆ ระหว่างชาวบ้าน สั่งสอนตักเตือน และปรับโทษ¹⁵ ตามกฎจารีตประเพณีที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาช้านานจนเป็น

¹⁵ ปรับโทษ หมายถึง ให้ผู้กระทำความผิดหรือกระทำละเมิดชำระเงินค่าสินไหมทดแทนหรือค่าปรับ

ประเพณีถึงทุกวันนี้ ในหมู่บ้านลาหู่ นอกจากมีผู้นำหรือผู้ใหญ่บ้านแล้ว ยังมีบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือดังนี้คือ

1. คณะแซ หรือ อาดอ (ผู้ใหญ่บ้าน) เป็นผู้นำหมู่บ้าน ในด้านการปกครอง สืบทอดทางสายโลหิตหรือเครือญาติเดียวกัน ถ้าคณะแซ ไม่มีลูกชาย หรือลูกชายไม่มีความรู้ความสามารถด้านนี้ และไม่สนใจการปกครอง จะต้องเลือกหาคณะแซขึ้นมาใหม่ โดยเอาผู้ที่มีความรู้ความสามารถด้านการปกครอง จริต ประเพณี วัฒนธรรม มีความประพฤติดี เป็นผู้ที่ยอมรับนับถือของชาวบ้าน และมีความสนใจขึ้นมาเป็นคณะแซ หรืออาดอแทน คณะแซจะมีผู้ช่วย 3 คน คือ ปู่หมื่น ปู่เส ปู่ลา

2. โตโบ เป็นตำแหน่งผู้นำศาสนาสูงสุดของลาหู่ ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรม ติดต่อสื่อสารระหว่างคนกับเทพเจ้า รักษาโรกภัย ไข้เจ็บ อบรมสั่งสอนคนในหมู่บ้าน ให้เป็นคนดี รู้จักขนบธรรมเนียมประเพณี โดยส่วนใหญ่ตำแหน่งโตโบนั้นจะเป็นของผู้ชายเท่านั้น และมีการสืบทอดตำแหน่งทางสายโลหิต หรือวงศ์ญาติ ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับกฎจารีตประเพณีเป็นอย่างดี สามารถควบคุมคนได้ ถ้าในครอบครัวตามสายโลหิตหรือตามสายเครือญาตินั้น ไม่มีคนมีความรู้และความสามารถในการด้านนี้ ก็จะเป็นโตโบไม่ได้ ต้องทำการเลือกโตโบคนใหม่ โดยเลือกผู้ที่มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมของลาหู่ และเป็นผู้ที่มีความประพฤติอยู่ในศีลธรรม ไม่กระทำความผิด เป็นที่ยอมรับนับถือของคนในชุมชนโตโบ จะมีผู้ช่วยผู้อาวุโส หรือมีความรู้ด้านกฎจารีตประเพณี หรือผู้ที่ต้องทำงานร่วมกันคือ ลำหล่า อจา ฟูกวาง ตาลา และ คณะซ้อมา

- อจา เป็นตำแหน่งของผู้ชายลาหู่ ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ติดต่อประสานงาน แลกเปลี่ยนเผยแพร่ประเพณี วัฒนธรรม

- ฟูกวาง เป็นผู้ดูแลรักษาความสะอาดเรียบร้อยและซ่อมแซมหอแห่ย์ สำหรับการประกอบพิธีกรรมสำคัญของลาหู่

- ตาลา เป็นคนเข้าทรงชายเป็นผู้ทำนายบอกเหตุ การเจ็บไข้ได้ป่วยและการดูแลรักษาร่างกาย ตลอดจนอบรมสั่งสอนให้ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในขนบธรรมเนียมประเพณี

- คณะซ้อมา เป็นคนเข้าทรงผู้หญิง ซึ่งเป็นเพียงตำแหน่งเดียวของผู้หญิงในโครงสร้างความเชื่อทางศาสนา มีหน้าที่ในการรักษาคนไข้เช่นเดียวกับโตโบ และอบรมสั่งสอนให้ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในขนบธรรมเนียมประเพณี ชาวลาหู่เชื่อว่าคณะซ้อมาสามารถรับรู้เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นกับหมู่บ้าน และช่วยหาทางแก้ไขป้องกันไม่ให้เกิดเหตุการณ์ไม่ดีต่าง ๆ ได้

3. จาหลี่ ทำหน้าที่ผลิตเครื่องมือการเกษตร¹⁶

¹⁶ ลาหู่(ออนไลน์) <http://tribalcenter.blogspot.com/2012/02/blog-post.html> สืบค้นวันที่ 7 ตุลาคม 2559